

Στρατιωτική εκπαίδευση και υπηρεσιακό έργο

Η προετοιμασία για την εθνική εξόρμηση (1873-1912)

1. Η στρατιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα του Γεωργίου Α΄

Η στρατιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα θα αποκτήσει ένα νέο προσανατολισμό μετά την άφιξη του Γεωργίου Α΄ (1864), με κύριο χαρακτηριστικό την ενίσχυση του επιστημονικού χαρακτήρα της Σχολής Ευελπίδων¹. Η αναδιοργάνωση της Σχολής αφορούσε κυρίως στη θεωρητική διδασκαλία, η οποία συνδυαζόταν με στρατιωτική διαπαιδαγώγηση. Το πρόγραμμα σπουδών περιελάμβανε μεγάλο αριθμό μη στρατιωτικών μαθημάτων και καλλιεργούσε τη διττή αποστολή του αξιωματικού για πολιτικά και στρατιωτικά έργα. Σημειώνουμε ότι μέχρι την ίδρυση της Σχολής Βιομηχάνων Τεχνών του Εθνικού Μετσοβείου Πολυτεχνείου, το 1887², η Σχολή Ευελπίδων ήταν η μόνη σχολή εκπαίδευσης μηχανικών. Ήδη από την οθωνική περίοδο, οι αξιωματικοί του Μηχανικού εκτελούσαν τα δημόσια έργα και στελέχωναν τις αντίστοιχες θέσεις του Δημοσίου. Ιδιαίτερα κατά την περίοδο του Χαρίλαου Τρικούπη, στο πλαίσιο της ανάπτυξης των συγκοινωνιών της χώρας, δημιουργήθηκαν θέσεις νομομηχανικών και επαρχιακών μηχανικών, που στελεχωθήκαν κυρίως από

1. Στασινόπουλος Ε, *Η Ιστορία της Σχολής Ευελπίδων*, Αθήνα 1953, σελ. 110 επ.

2. Μπίρης Κ., *Η Ιστορία του Ε.Μ. Πολυτεχνείου, 1836-1916*, Αθήνα 1957, σελ. 314.

αξιωματικούς του Μηχανικού³. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο όρος πολιτικός μηχανικός καθιερώθηκε κατά την περίοδο εκείνη προς διάκριση από τους στρατιωτικούς μηχανικούς. Στη Σχολή Ευελπίδων μπορούσαν να εισαχθούν μετά από εξετάσεις και όσοι δεν επιθυμούσαν να ακολουθήσουν τη στρατιωτική σταδιοδρομία⁴. Οι μαθητές αυτοί παρακολουθούσαν μόνο τα πέντε πρώτα έτη σπουδών της Σχολής, δηλαδή το θεωρητικό τμήμα και στη συνέχεια ελάμβαναν δίπλωμα μηχανικού, γεωμέτρη ή φυσικομαθηματικού.

Ωστόσο, η ενίσχυση του επιστημονικού χαρακτήρα της Σχολής πρέπει να συνδυαστεί και με τις εξελίξεις που πραγματοποιούνται διεθνώς κατά την περίοδο αυτή, στο τομέα της τέχνης του πολέμου, σε θεωρητικό αλλά και σε πρακτικό επίπεδο. Η θεωρία του πολέμου αντιμετωπίζει στα τέλη του 19^{ου} αιώνα το ζήτημα των σχέσεων πολιτικής και στρατηγικής, ενώ διατυπώνονται διαφορετικές απόψεις σχετικά με την αυτοτέλεια της στρατιωτικής δράσης και του σκοπού του πολέμου⁵. Η εξέλιξη επίσης της οπλικής τεχνικής τροποποίησε τους όρους διεξαγωγής του πολέμου⁶. Η χρήση επαναληπτικών και ταχυβόλων όπλων και η ανάγκη δημιουργίας αλυσιδωτών οχυρωματικών έργων ανέδειξε τη σημασία της κατάρτισης αξιωματικών των λεγόμενων «τεχνικών όπλων» (Πυροβολικό, Μηχανικό), προς τα οποία συγκεντρωνόταν το ενδιαφέρον των υποψήφιων μαθητών της Σχολής Ευελπίδων⁷. Σημειώνουμε ότι στα τέλη του 19^{ου} αιώνα είχε αρχίσει να γίνεται αισθητή η παλαιότητα των όπλων και πυροβόλων.

3. Το 1876 προβλεπόταν απόσπαση δεκαεπτά αξιωματικών του Μηχανικού στο Υπουργείο Εσωτερικών και τεσσάρων στο Υπουργείο Οικονομικών. Το 1878 συγκροτήθηκε η πρώτη συστηματική υπηρεσία δημοσίων έργων και ορίστηκαν θέσεις νομομηχανικών και επαρχιακών μηχανικών Βλ. Μπίρης Κ., *όπου παραπάνω*, Αθήνα 1957, σελ. 311-312.

4. Στασινόπουλος Επ., *όπου παραπάνω*, Αθήνα 1953, σελ. 111-112.

5. Κονδύλης Π., *Θεωρία του Πολέμου*, Αθήνα 2000, σελ. 138 επ.

6. Κονδύλης Π., *όπου παραπάνω*, Αθήνα 2000, σελ. 247 επ.

7. Κοντογιάννης Π., *Ο στρατός μας και οι τελευταίοι πόλεμοι*, Αθήνα 1924, σελ. 17.

Σε όλους τους ευρωπαϊκούς στρατούς (συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας και Βουλγαρίας) εισήχθησαν επαναληπτικά όπλα (Μάουζερ και Μάνλιχερ) καθώς και πυροβόλα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του ενδιαφέροντος για τις εξελίξεις της πολεμικής τεχνολογίας αποτελούν οι εφευρέσεις πυροβόλων των αξιωματικών Λυκούδη και Δαγκλή⁸, αλλά και το πλήθος των επιτροπών που συγκροτούσε το Υπουργείο Στρατιωτικών με θέμα τη δοκιμή ή την αξιολόγηση διαφόρων τύπων επαναληπτικών όπλων και πολυβόλων⁹. Σημειώνουμε ότι το ενδιαφέρον της ελληνικής κυβέρνησης για προμήθεια τυφεκίων είχε εκδηλωθεί νωρίτερα, όταν το 1874 είχε παραγγελθεί σε εργοστάσιο του Βελγίου η κατασκευή όπλων συστήματος Μυλωνά, ενώ από το 1868 είχαν δοθεί δοκιμαστικά, τυφέκια Σασεπώ¹⁰. Αντίστοιχες ήταν και οι εξελίξεις στο τομέα των οχυρωματικών έργων και των τοπογραφικών μελετών. Τα παραπάνω επέβαλλαν την ενίσχυση του επιστημονικού χαρακτήρα των σπουδών της Σχολής Ευελπίδων.

Κατά συνέπεια, η αναδιοργάνωση της Σχολής μπορεί να αποδοθεί σε μία πολιτική και σε μία στρατιωτική αναγκαιότητα, δίχως να συνδέεται άμεσα με την αλλαγή αποστολής του στρατού, η οποία θα πραγματοποιηθεί αρκετά χρόνια αργότερα από τον Χαρίλαο Τρικούπη. Ο χαρακτήρας της Σχολής ήταν κύρια θεωρητικός και δε συνοδευόταν από πρακτικές εφαρμογές. Το φαινόμενο αυτό ενίσχυε η κυβερνητική αστάθεια και η οικονομική ανεπάρκεια της περιόδου. Σημειώνουμε ότι κατά την περίοδο αυτή δε λειτουργούσαν στην Ελ-

8. Μαζαράκης Αιμιάν Αλ., *Αλ. Ιστορική μελέτη 1821-1897 και ο πόλεμος του 1897*, Αθήνα 1950, τ. Α., σελ. 313 και *Ο βίος και το έργο του Πέτρου Λυκούδη*, Ανάτυπον εκ των Διαλέξεων της Ακαδημίας Αθηνών, Α', 1938 (19.11.1938), σελ. 1-17.

9. Δαγκλή Π., *Αναμνήσεις, έγγραφα, αλληλογραφία, το Αρχείο του* (επιμ. Ξ. Λευκοπαρίδη), τ. Α, Αθήνα 1965, σελ. 185.

10. *Ιστορικόν Υπόμνημα περί του Οργανισμού του Τακτικού Στρατού της Ελλάδος* εκπονηθέν παρά των κκ. Χαραλάμπη Αν. και Νίδεο Κ., Αθήνα 1907, σελ. 176.

λάδα σχολές μετεκπαίδευσης¹¹, όπου οι αξιωματικοί θα είχαν την ευκαιρία πρακτικών εφαρμογών και θα εξειδικεύονταν στα όπλα τους. Η έλλειψη αυτή συνετέλεσε στην αδυναμία δημιουργίας στελεχών ικανών να ανταποκριθούν σε πολεμική σύγκρουση, αδυναμία που εκδηλώθηκε λίγα χρόνια αργότερα, στον πόλεμο του 1897.

Αλλά και η ίδια η δομή του στρατού δεν επέτρεπε την πρακτική εκπαίδευση των στελεχών του. Παρά το γεγονός ότι ήδη από το 1877 προβλεπόταν ο σχηματισμός μεγάλων στρατιωτικών μονάδων (μεραρχιών και ταξιαρχιών), που θα συνέβαλε στην πρακτική εκπαίδευση των αξιωματικών, αυτό δε συνέβη. Έτσι στα μικρά υπάρχοντα σώματα δεν ήταν δυνατή η εκπαίδευση των αξιωματικών σε ασκήσεις επί του εδάφους ή επί χάρτου, αλλά ούτε και στην αντίστοιχη επιτελική υπηρεσία, η οποία δεν υπήρχε παρά μόνο στο Υπουργείο Στρατιωτικών. Σημειώνουμε ότι το 1889 πραγματοποιήθηκε η πρώτη μεγάλη άσκηση του ελληνικού στρατού στην περιοχή των Θηβών¹². Με δεδομένη την αδυναμία σταδιοδρομίας σε σχολές μετεκπαίδευσης ή σε μεγάλες μονάδες, μόνη διεξόδος ανέλιξης των αξιωματικών ήταν η κατοχή καθηγητικής έδρας στη Σχολή Ευελπίδων, ή η επιδίωξη κατάληψης μιας επιτελικής θέσης¹³. Κατά συνέπεια ενισχύονταν οι επιστημονικές και υπηρεσιακές ενασχολήσεις (συγγραφή στρατιωτικών εγχειριδίων, διδασκαλία, συμμετοχή σε επιτροπές) σε βάρος της σταδιοδρομίας σε μάχιμες μονάδες.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της στρατιωτικής εκπαίδευσης της εποχής ήταν ότι αποτελούσε το προστάδιο για τη δημιουργία μιας ηγετικής τάξης στο στρατό, με κριτήριο την επαγγελματική συνείδηση. Η στρατιωτική εκπαίδευση ήταν συναρτημένη με την πνευματική

11. Εξαίρεση αποτελεί η Σχολή Βολής και η Σχολή Ιππευτικής που δημιουργήθηκαν το 1886. Η έλλειψη πρακτικής κατάρτισης εντοπίζεται από πολλούς αξιωματικούς της εποχής. Βλ. Μαζαράκης –Αινιάν Αλ. *Ιστορική μελέτη 1821-1897 και ο πόλεμος του 1897*, Αθήνα 1950, τ. Α, σελ. 310, Κοντογιάννη Π., *όπου παραπάνω*, σελ. 10-12.

12. Κοντογιάννης Π., *όπου παραπάνω*, Αθήνα 1924, σελ. 29-30.

13. Μαζαράκης Αινιάν Αλ., *όπου παραπάνω*, τ. Α., σελ. 310 επ.

ανάπτυξη και την κοινωνική μόρφωση. Η ύπαρξη υψηλών διδασκάλων στη Σχολή και η μακρά διάρκεια των σπουδών, προσδιόριζε και το κοινωνικό εύρος από το οποίο θα προήρχοντο οι αξιωματικοί. Κατά συνέπεια μπορούμε να πούμε ότι η στρατιωτική εκπαίδευση, κατά την περίοδο των σπουδών του Καλλάρη, αποτελούσε συνάρτηση μιας άρτιας θεωρητικής κατάρτισης και μιας προσδιορισμένης κοινωνικής προέλευσης. Ως μειονεκτήματα μπορούμε να ορίσουμε την έλλειψη πρακτικής εκπαίδευσης και την πολιτική αστάθεια. Τα παραπάνω επηρέαζαν αρνητικά την παρεχόμενη εκπαίδευση.

Η παραπάνω εικόνα της στρατιωτικής εκπαίδευσης θα αρχίσει να μεταβάλλεται από την περίοδο της πρώτης διακυβέρνησης του Χαρίλαου Τρικούπη (1882-1885). Η αλλαγή αυτή συμπίπτει με τις προσπάθειες για ανασυγκρότηση του στρατού και επαναπροσδιορισμό της αποστολής του¹⁴. Μέχρι τότε ο στρατός προστάτευε κυρίως τη δημόσια τάξη και υποστήριζε τη δημόσια υπηρεσία σε τεχνικούς τομείς, όπως ήταν η εκπόνηση δημοσίων έργων. Ο προσορισμός ωστόσο του στρατού, ως μέσου πραγματοποίησης της εθνικής χειραφέτησης, θα θέσει σε διαφορετική βάση και το ζήτημα της στρατιωτικής εκπαίδευσης. Οι νέες ανάγκες θα επιβάλλουν την εκπαίδευση όχι μόνο μορφωμένων αλλά και μάχιμων αξιωματικών. Αυτό θα οδηγήσει στη μείωση της διάρκειας των σπουδών και στην ενίσχυση των πρακτικών εφαρμογών. Παράλληλα η ανάγκη εκπαίδευσης μεγαλύτερου αριθμού αξιωματικών θα οδηγήσει στη δημιουργία νέων σχολών (Σχολή Υπαξιωματικών 1882, Σχολή Δοκίμων 1884, Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών 1887). Τα αποτελέσματα αυτής της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης θα προκύψουν 20 χρόνια αργότερα, στις παραμονές των βαλκανικών πολέμων. Η εκπαιδευτική αναδιοργάνωση, που θα υλοποιήσει η πρώτη κυβέρνηση του Τρικούπη (1882-1885), θα συνοδευτεί και από άλλες πρωτοβουλίες στο στρατιωτικό τομέα. Στο πλαίσιο αυτό θα μετακληθούν ξένες στρατιωτικές αποστολές

14. Βερέμης Θ., *Ο τακτικός στρατός στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα στο Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα* (επιμέλεια Δ.Γ. Τσαούση), Αθήνα 1984, σελ. 165-176.

(γαλλική αποστολή Vosseur 1884, αυστριακή γεωδαιτική αποστολή υπό το Συντάγματάρχη Χαρτλ 1889), θα καθιερωθεί η υποχρεωτική στρατολογία (1878) και θα εκπονηθούν σχέδια επιστράτευσης και οχύρωσης περιοχών με στρατιωτική σημασία.

2. Η φοίτηση στη Σχολή Ευελπίδων (1873-1880)

Ο Καλλάρης, κατατάχθηκε στη Σχολή Ευελπίδων το 1873, μετά από εξετάσεις, και αποφοίτησε το 1880. Σύμφωνα με οικογενειακή μαρτυρία¹⁵, η επιθυμία του ήταν να σταδιοδρομήσει ως πολιτικός μηχανικός. Ωστόσο, ο θάνατος του πατέρα του κατά τη διάρκεια των σπουδών του, τον οδήγησε στην επιλογή της στρατιωτικής σταδιοδρομίας, λόγω των πλεονεκτημάτων που αυτή παρείχε¹⁶.

Μετά την εισαγωγή του Καλλάρη στη σχολή, σε ηλικία 15 ετών, εκδίδεται Διάταγμα, το οποίο μειώνει γι' αυτόν το ύψος των διδάκτρων σε 500 δραχμές ετησίως¹⁷. Το παραπάνω προνόμιο παρεχόταν στα τέκνα αξιωματικών και αγωνιστών της επανάστασης. Ο Καλλάρης ήταν γιος του Γεωργίου Καλλάρη, αξιωματικού του ιππικού. Ο πατέρας του είχε υπηρετήσει στο προσωπικό της Σχολής Ευελπίδων, ως αξιωματικός επιθεωρήσεως, όπως προκύπτει από πίνακα συνθέσεως προσωπικού του 1851¹⁸.

Σύμφωνα με το Φύλλο Μητρώου του Καλλάρη στη Σχολή Ευελπίδων, η φοίτησή του διήρκεσε από το 1873 έως το 1880¹⁹. Η τάξη του δεν είχε κανέναν απόφοιτο για τα όπλα του πεζικού και ιππικού. Οι μαθητές ήταν αρχικά εννέα και στην συνέχεια έξι²⁰. Μετά την απο-

15. Προφορική μαρτυρία Χρυσήδας Καλλάρη, θυγατέρας του Στρατηγού.

16. Σύμφωνα με οικογενειακή μαρτυρία της Χρ. Καλλάρη.

17. Β.Δ. «περί διδάκτρων τῶν μαθητῶν Ν. Βυζάντιου και Κ. Καλλάρη» με ημερομηνία 26.11.1873 (ΦΕΚ 59/15.12.1873).

18 Στασινόπουλος Επ., *όπου παραπάνω*, σελ. 103.

19. Σε όλες τις τάξεις ήταν δεύτερος κατά σειρά επιτυχίας με εξαίρεση τη δεύτερη τάξη όπου ήταν τέταρτος.

20. Φύλλο Μητρώου της Σχολής Ευελπίδων, Ελεγκτικό Συνέδριο, Συνταξιοδοτικός φάκελος.